

УДК 378.013: [02+004

Ірина Коханова,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
документознавства та книгознавства ХДАК

Вузькі фахові дисципліни як запорука отримання якісної вищої бібліотечної освіти (досвід ХДАК)

Розглядається змістове наповнення вузьких фахових дисциплін на факультеті бібліотекознавства та інформатики Харківської державної академії культури. Доводиться їхня значущість у здобуванні студентами якісної вищої бібліотечної освіти.

Ключові слова: бібліотекознавство, інформатика, вища бібліотечна освіта, ХДАК.

Мета статті — довести важливість вузьких фахових дисциплін у процесі отримання вищої бібліотечної освіти.

Навчальний процес у будь-якому вищому навчальному закладі передбачає логічний розподіл дисциплін, що викладаються, на чотири цикли:

1. Науки загальноосвітнього циклу, які є обов'язковими для ВНЗ усіх рівнів акредитації, сприяють науковій обізнаності в усіх сферах людської діяльності. До таких можна віднести низку суспільних наук — всесвітню та новітню історію, історію України, політологію, соціологію, психологію, правознавство, конституційне право, релігієзнавство, філософію, культурологію, іноземну мову тощо.

2. Базові (класичні) фахові дисципліни, які забезпечують ґрунтовну змістову підготовку студентів у межах обраної спеціальності та специфіки навчального закладу, теоретико-методологічне підґрунтя галузі, допомагають формувати професійну свідомість та обізнаність майбутніх дипломованих фахівців.

3. Факультативні навчальні дисципліни (необов'язкові для всіх студентів, дисципліни за вибором). Цей цикл предметів, які вивчають студенти старших курсів — майбутні бакалаври чи спеціалісти, дуже схожий на варіант освіти в західноєвропейських країнах загалом та США, де освіта вирізняється вузькою фаховою спрямованістю.

4. Вузькі фахові дисципліни, які викладаються студентам старших курсів на окремих спеціалізаціях — напрямках вищої освіти.

Підготовка бакалаврів і магістрів бібліотекознавства та соціальних комунікацій дає можливість змоделювати таку освітню ситуацію, яка б враховувала неминучий інформаційний шлях розвитку бібліотек, оновлення технології, організації всієї роботи, удосконалення управління, формування нового інформаційного мислення спеціаліста. Це пов'язане з тим, що набувають актуальності нові джерела і форми інформації, урізноманітнюється їхня насиченість, зростає розсіювання та старіння інформації. До того ж у світовій практиці набув широкого розповсюдження досвід функціонального зближення бібліотек та інших інформаційних закладів й створення єдиної системи доступності інформації. При цьому відбувається зміна функціонально-професійної орієнтації бібліотекаря, його здатність забезпечити функціонування комунікативної системи "бібліотека — документ — інформація — користувач" [6, с. 14].

Таким чином, модель бібліотечного спеціаліста водночас має відображати універсальність знань про функціону-

вання інформації в суспільстві (за рахунок вивчення класичних фахових дисциплін та суспільних і гуманітарних), а також методи, принципи й особливості роботи в кожній окремій документній інформаційній системі як одиниці системи документних комунікацій [6; 9].

Досвід підготовки майбутніх бібліотечних працівників на третьому курсі факультету бібліотекознавства та інформатики Харківської державної академії культури (ФБІ ХДАК), узагальнюється за трьома напрямами: 1) бібліотекознавство та інформаційна діяльність; 2) бібліографознавство та інформаційна діяльність; 3) бібліографія, книгознавство та організація книговидавничої діяльності. При цьому освітні програми враховують перспективні зміни в розвитку бібліотечної справи в Україні та поза її межами, типову специфіку бібліотек, функціональну спеціалізацію бібліотечної діяльності, загальні вимоги до роботи в умовах автоматизованих бібліотечно-інформаційних технологій тощо.

Починаючи з третього курсу, в навчальній програмі ФБІ ХДАК починають переважати вузькі фахові дисципліни, названі нами "дисциплінами четвертого циклу", серед яких: "Індексування документів", "Реферування документів", "Зберігання та реставрація документів", "Документні ресурси", "Документні класифікаційні системи", "Настільні видавничі системи", "Реклама у книговидавничій діяльності", "Бібліотерапія" та інші.

На погляд автора статті, саме цим навчальним дисциплінам варто віддати пріоритет, оскільки вони являють собою так звані інформаційні конструкти, який дає змогу вибудувати у свідомості студентів цілісне уявлення про специфіку обраного ними фаху, особливості майбутньої професійної діяльності, вимоги щодо необхідного набору умінь та навичок дипломованого фахівця.

За змістом ці дисципліни не є абсолютно новими, вони виокремилися з класичних фахових дисциплін — бібліотечного фондознавства, книгознавства, документознавства, бібліотекознавства, аналітико-синтетичного опрацювання документів. Їхній прикладний характер вимагає від викладача урахування цих особливостей та вміння подати студентам матеріал про відомі їм з попередніх курсів речі в новому контексті, з невивчених ще аспектів і точок зору. Студенти дуже добре відчують ступінь якісної підготовки лектора, рівень його обізнаності в предметній сфері. А отже, одразу можуть зауважити, що вони це вчили на попередніх курсах, що їм це вже відомо. Важливо усвідомлювати, які саме вузькофахові дисципліни потребують поглибленого вивчення;

слід ретельніше та уважніше підходити до підготовки конспектів лекцій, оновлювати їх, готувати якісні перевірні завдання та мультимедійні презентації. Кожне заняття для майбутнього фахівця бібліотечної справи має ставати новим кроком в обрану професію.

Особливу увагу, як показує досвід, потрібно звертати на методичне забезпечення самостійної роботи студентів: необхідна наявність комплексу навчальних, навчально-методичних матеріалів, призначення яких — забезпечити інформацією для повноцінного опанування навчальної дисципліни через її опрацювання, критичний розбір та осмислення у вільній від навчальних занять час [3, с. 31].

Методичні рекомендації щодо пошуку, конспектування матеріалу, його схематизації можуть бути доповнені анотованими каталогами, посиланнями до реферативних журналів. Оскільки самостійна робота становить значну частку загального обсягу навчальної дисципліни (не менше третини та не більше двох третин загальної кількості годин, відведених на її вивчення), зрозуміло, що її опанування поза аудиторними заняттями утворює досить суттєве навантаження на студента.

Методичні настанови до організації самостійної роботи студентів можуть бути такими:

- необхідно, щоб за змістом та обсягом самостійна робота відповідала модульній структурі навчальної дисципліни;

- самостійне опрацювання навчального матеріалу потрібно обмежити переліком літератури, питань, проблем, видів діяльності тощо; воно стосується змісту та обсягу навчального матеріалу кожного тематичного розділу, окремої теми, а також кожного аудиторного заняття;

- матеріали до питань, винесених на самостійне опрацювання, мають бути доступними для студентів, особливо це стосується теоретико-методологічних проблем, що розглядалися у межах навчальної дисципліни;

- форми, види самостійного опрацювання студентами навчального матеріалу необхідно урізноманітнювати: це можуть бути доповіді, реферати, анотовані списки літератури, бібліографічні покажчики, есе тощо;

- варто забезпечити можливість самоперевірки самостійно опрацьованих питань;

- для поглибленого самоконтролю у методичних рекомендаціях до самостійної роботи потрібно навести перелік контрольних запитань, стислі відповіді на них або ж тести з відповідями;

- для опрацювання результатів самостійної роботи встановити перелік контрольних заходів та їхні терміни, що довести до відома студентів.

На факультеті бібліотекознавства та інформатики ХДАК уже давно усвідомили необхідність підготовки бібліотечних працівників з глибоким рівнем знань щодо макро- та мікроаналітичного згорання інформації. З одного боку, це була реакція на потреби сучасного ринку праці, з іншого — можливість розширити уміння та навички бібліотекарів.

У межах навчальної дисципліни "Реферування документів", що виокремилася з курсу "Аналітико-синтетична обробка документів (АСОД)", студенти знайомляться з проблемами, які можуть виникнути у референта під час наукового опрацювання першоджерел та створення вторинної інформації; вивчають методи екстрагування, перефразування, інтерпретації, анкетного та вибіркового реферування; набувають навичок складання не лише бібліографічних, а й аналітичних та реферативних оглядів; намагаються усвідомити відмінності реферативного та анотативного стилів викладу матеріалу, а також можливості ранжування аспектів змісту першоджерел за ступенем значущості [7, с. 361].

Поглибленого вивчення потребує такий етап реферування, як реферативний аналіз, під час якого студенту необ-

хідно усвідомити сутність головного об'єкта вивчення, його особливості та властивості, переваги та недоліки, мету та методи дослідження, отримані теоретичні та практичні результати, висновки автора першоджерела та сферу застосування. Студенти ФБІ ХДАК вчаться усвідомлювати те, що опанування будь-якого наукового тексту потребує умінь визначити інформаційну цінність його окремих елементів, а саме термінів як основних структуроутворювальних та змістових компонентів. Загалом під інформаційною цінністю терміна слід розуміти його здатність збільшувати інформаційний потенціал реципієнта.

Детальне вивчення низки методів реферування дає майбутнім фахівцям можливість вдало та якісно опрацьовувати тексти наукових статей, НТД та документів великого обсягу — монографій, навчальних посібників, наукових збіроч, дисертацій тощо.

Вузька фахова дисципліна "Документні ресурси" дуже актуальна для студентів, оскільки надає їм теоретичні знання щодо складу, структури документних ресурсів України та світу, формування документних ресурсів різних документальних установ. Опановуючи цю навчальну дисципліну, вони дізнаються про сутність, значення, види документних ресурсів, їхні функції та властивості. Майбутнім бібліотечним працівникам стають у нагоді отримані знання про специфіку генеративних, транзитних та термінальних документних систем, щодо особливостей документних фондів термінальних документних систем: бібліотек, архівних та музейних установ усіх рівнів, органів НТІ; вони вчаться системному баченню національного документного ресурсу; знайомляться із законодавчою базою функціонування документних ресурсів України; набувають навичок їхнього формування у бібліотеках, архівах, музеях, органах НТІ. А теоретичні знання підкріплюються практичними: вмінням здійснити відбір документів у фонди бібліотек; провести експертизи цінності архівних і музейних фондів; визначити цінність музейних предметів; обліковувати бібліотечні, архівні та музейні документні ресурси; організувати зберігання документних ресурсів різних термінальних систем. Набувають завтрашні спеціалісти й навичок формування архівних документних ресурсів; організації їхнього зберігання у музеях; створення документних ресурсів органів НТІ тощо [2, с. 3—4].

Із курсу "Зберігання та реставрація документів" студенти дізнаються не лише про режими збереження, а й про консерваційні та реставраційні заходи, мікрофільмування та оцифрування документів, кислотність паперу та її нейтралізацію. Саме отримані знання дали змогу усвідомити, наскільки важливо забезпечувати максимально тривале та безпечне зберігання документів для подальшого використання, їхній захист від негативних впливів навколишнього середовища й соціального чинника шляхом превентивних, стабілізуючих, оновлюючих заходів [4].

Низку вузьких фахових дисциплін на ФБІ ХДАК доповнюють курси "Документні класифікаційні системи" та "Індексування документів" [1; 5]. Їх викладають на двох спеціалізаціях: "Бібліотекознавство та інформаційна діяльність", "Бібліографознавство та інформаційна діяльність". Змістове наповнення цих курсів дає змогу поглибити знання щодо систематичних документних класифікацій, вдосконалити уміння та навички ситематизації документів за ББК та УДК, вміло й швидко встановлювати зв'язки та розмежування в таблицях класифікації, складати класифікаційні індекси різного рівня складності тощо.

Особливу цікавість являє собою дисципліна "Бібліотерапія", яку викладають у рамках спеціалізації "Бібліографія, книгознавство та організація книговидавничої діяльності". В умовах постійного соціального напруження, щоденних стресів студенти вчаться вбачати в книзі найкращий засіб

для якісного проведення дозвілля, зняття негативних емоцій, насичення ідеями позитиву, моральності, добра.

Студенти знайомляться з широким спектром настільних видавничих систем, що збільшує ймовірність працевлаштування після закінчення ХДАК, де вони отримали знання, що дають їм змогу працювати не лише бібліотекарем-бібліографом, а й інженером-програмістом, інформаційним маркетологом, консультантом із баз і банків даних, організатором потоків і масивів документів, контролером систем автоматизованого бібліотечно-інформаційного обслуговування тощо.

Вища бібліотечна освіта закладає функціональну підготовку спеціаліста, враховуючи конкретну сферу діяльності бібліотечного працівника. При цьому вузькі фахові дисципліни, як професійна "мозаїка", вимальовують образ майбутнього фахівця з інформаційної діяльності, котрий має володіти відповідними вміннями та навичками; розширюють межі бібліотечної професії, змістовно наближуючись до інших суміжних — реставратора, фондозберігача, технолога АБС, референта-аналітика, редактора, бібліотерапевта, соціолога, менеджера бібліотечної справи та інших сфер практичної діяльності.

Список використаної літератури

1. *Документні класифікаційні системи* : програма та навч.-метод. матеріали до курсу для студентів спеціальності "Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія" / уклад. І. О. Коханова. — Х. : ХДАК, 2012. — 29 с.
2. *Документні ресурси*: програма та навч.-метод. матеріали до курсу для студентів спеціальності "Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія" / уклад. Т. Д. Булах. — Х. : ХДАК, 2010. — 34 с.
3. *Жорнова О.* Науково-методичне забезпечення навчального процесу у вищій школі: усталені нормативи та сучасні вимоги / Олена Жорнова, Ольга Жорнова // Вісник Книжкової палати. — 2012. — № 2. — С. 29—32.

4. *Зберігання та реставрація документів* : програма та навч.-метод. матеріали до курсу для студентів спеціальності "Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія" / уклад. І. О. Коханова. — Х. : ХДАК, 2010. — 29 с.
5. *Індексування документів* : програма та навч.-метод. матеріали до курсу для студентів спеціальності "Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія" / уклад. В. В. Седих. — Х. : ХДАК, 2007. — 36 с.
6. *Каліберда Л.* Бібліотечна освіта в Україні і проблеми її вдосконалення / Лілія Каліберда // Вісник Книжкової палати. — 1997. — № 2. — С. 13—16.
7. *Коханова І. А.* "Реферирование документов" как специальная дисциплина для будущих библиотечных работников : (опыт ХГАК) // Библиотечное дело—2011 : Библиотечно-информационная деятельность в условиях модернизации общества : материалы 16-й Междунар. науч. конф. (Москва, 27—28 апреля 2011 г.). — М., 2011. — С. 360—362.
8. *Реферування документів* : програма та навч.-метод. матеріали до курсу для студентів спеціальності "Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія" / уклад. І. О. Коханова. — Х. : ХДАК, 2011. — 28 с.
9. *Шейко В. М.* Підготовка науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в Харківській державній академії культури / Василь Шейко, Микола Каністратенко, Наталя Кушнаренко // Вісник Книжкової палати. — 2011. — № 6. — С. 20—23.

Рассматривается содержательное наполнение узких специальных дисциплин на факультете библиотековедения и информатики Харьковской государственной академии культуры. Аргументируется их значимость для получения качественного высшего библиотечного образования.

Elucidate the content of narrow special subjects and their influence on the obtaining of high library education on the faculty the library science and information science in the Kharkov state academy of culture.

Надійшла в редакцію 26 грудня 2012 року